

**MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏHSİL VƏ TƏRBİYƏ
ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ВОСПИТАНИЕ
PRESCHOOL EDUCATION AND UPBRINGING**

UOT 373

Cəmilə Vaqif qızı Kərimova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nəzdində

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kollecinin müəllimi

<https://orcid.org/0000-0002-2538-9740>

[https://doi.org/10.69682/arti.2024.91\(6\).77-81](https://doi.org/10.69682/arti.2024.91(6).77-81)

**UŞAQLARIN HƏRTƏRƏFLİ İNKİŞAFINA ƏŞYAVİ-İNKİŞAFETDİRİCİ
MÜHİTİN TƏSİRİ**

Джамиля Вагиф гызы Керимова

преподаватель Азербайджанского Государственного

Педагогического Колледжа при Азербайджанском Государственном

Педагогическом Университете

**ВЛИЯНИЕ ПРЕДМЕТНО-РАЗВИВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ НА ВСЕСТОРОННЕЕ
РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ**

Jamila Vaqif Karimova

teacher of the Azerbaijan State Pedagogical College under the Azerbaijan State Pedagogical University

**INFLUENCE OF THE SUBJECT-DEVELOPMENTAL ENVIRONMENT
ON THE COMPREHENSIVE DEVELOPMENT OF CHILDREN**

Xülasə. Məqalədə uşaqların hərtərəfli inkişafına əşyavi-inkişafetdirici mühitin təsiri məsələlərindən bəhs olunur. Eyni zamanda bu işin həyata keçirilməsində bir çox pedaqoqların qeyd etdiyi fikirlər də məqalədə yer tutmuşdur.

İnkışafetdirici mühit uşağın inkişafının əqli, fiziki, əxlaqi, estetik və s. aspektlərində də mühüm təsir göstərməsi haqda da məqalədə məlumat verilir.

Açar sözlər: *inkişafetdirici mühit, uşaq, təsir, əşyavi mühit, formalaşma*

Аннотация. В статье повествуется о влиянии предметно-развивающей среды на всестороннее развитие детей. В то же время в статье нашли отражение мнения, высказанные многими педагогами при осуществлении данной работы.

В статье также отмечается, что развивающая среда оказывает важное влияние на психические, физические, нравственные, эстетические и другие аспекты развития ребенка.

Ключевые слова: *развивающая среда, ребенок, влияние, предметная среда, формирование*

Abstract. The article tells about the influence of the subject-developing environment on the comprehensive development of children. At the same time, the article reflects the opinions expressed by many teachers during the implementation of this work.

The article also notes that the developing environment has an important influence on the mental, physical, moral, aesthetic and other aspects of the child's development.

Keywords: *developing environment, child, influence, subject environment, formation*

Ətraf mühit uşağın meyllərini, maraqlarını, fəaliyyət səviyyəsini nəzərə almaq və fərdiliyinin ən səmərəli inkişafı üçün məkan hesab

olunur. Uşağın zəngin və maraqlı həyatı üçün hər cür şəraiti olan parlaq, bənzərsiz dünya yaratmaq lazımdır. Uşaq günün çox hissəsini bağ-

çada olur və ətraf mühitin onun sevinməsinə, onda müsbət emosiyalar oyanmasına, zövqünün inkişafına töhfə verməsi lazımdır. Uşaq bağçasında estetik dizayna xüsusi diqqət yetirilir, çünki uşaqların şəxsi keyfiyyətlərinin formalaşmasında ətraf mühit böyük rol oynayır.

İnkişafetdirici mühitin əsası ailədə və daha sonra məktəbəqədər təhsil müəssisəsində qoyulur. Çünki uşaq üçün kiçik yaşdan etibarən ailədə münbit şəraitin yaradılması vacib məsələdir. Daha sonra bu iş məktəbəqədər təhsil müəssisəsində davam etdirilir.

“Psixoloqlar hesab edirlər ki, məhz həvəsləndirici mühit fəaliyyət çərçivəsini müəyyən edir. Məsələn, əgər valideyn uşağın yaxşı rəsm çəkməsini istəyirsə, masanın üstündə həmişə qələm və kağız saxlamalıdır. Uşağın proqramlaşdırma işini bilməsini istəyirsə, ona kompüter almalıdır. Uşaqların təlimə marağının artırılması üçün onların fəaliyyətindəki bütün irəliləyişlər qeyd olunmalı və dəyərləndirilməlidir. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində daha çox oyun zamanı uşaqların stimullaşdırılması aparılır. Oyun öz-özülüyündə uşaqlara təkan verir, stimullaşdırır, həvəsləndirir və təşviq edir” (1, s. 41-42).

Uşaq bağçasında təhsil prosesinin keyfiyyətinə təsir edən əsas komponentlər belə müəyyən edilir:

- pedaqoji prosesin tədris-metodiki materiallarla təchiz edilməsi;
- təhsil prosesi iştirakçılarının qarşılıqlı əlaqəsi;
- inkişafetdirici təlim mühitinin yaradılması.

Uşaq bağçasının tədris-metodiki təchizatı müəllimlərə tədris prosesini kifayət qədər yaxşı səviyyədə aparmağa imkan verir. Uşaq bağçasında əsas ümumi təhsil proqramının həyata keçirilməsi üçün aşağıdakı təhsil sahələrində işin aparılması zəruridir:

- fiziki inkişaf;
- sosial və kommunikativ inkişaf;
- bədii və estetik inkişaf;
- koqnitiv inkişaf;
- nitq inkişafı.

Adlarını qeyd etdiyim məsələlər inkişafetdirici mühit üçün bir çox vacib nüansları özündə birləşdirir. Belə ki, istər fiziki, istər sosial, istərsə nitq və digərləri uşaqların sağlamlıqları, bir-biri ilə ünsiyyət saxlamaları üçün mühümdür.

Pedaqogikada tərbiyə amili kimi ətraf mühitə gəldikdə isə biz insan mühitini, orada qəbul

edilən münasibət və fəaliyyət normalarını nəzərdə tuturuq. Müasir pedaqogikada “inkişafetdirici mühit” anlayışı var (uşağa ən təsirli təsir göstərmək üçün xüsusi şəkildə qurulan). Bəzi müəlliflər insanın inkişafında tərbiyənin əhəmiyyətini əsaslandırmaq üçün təhsilin təsiri altında psixikanın yeni fikirlər əldə etdiyini qəbul edirlər. Bu məqsədlə yetişən nəsildə tərbiyə işlərini asanlaşdıran inkişafetdirici mühitin yaradılması zəruridir.

Müasir məktəbəqədər pedaqogikada tərbiyə və təhsil prosesinin humanistləşdirilməsi, uşaqların psixi və fiziki sağlamlığının qorunması və möhkəmləndirilməsi, onların hərtərəfli inkişafı vəzifələri ön plana çəkilir. Eyni zamanda müasir təhsil sistemində inkişafetdirici mühiti yaratmadan bu problemin həlli mümkün deyil. İnkişafetdirici mühit dedikdə, məkan və zamanda rəasional şəkildə təşkil edilmiş, müxtəlif obyektlər və oyun materialları ilə təmin edilmiş təbii rahat mühit başa düşülməlidir. Belə bir mühidə qrupdakı bütün uşaqları eyni vaxtda aktiv idrak və yaradıcı fəaliyyətə daxil etmək mümkündür.

İnkişafetdirici mühit uşağın inkişafının bütün aspektlərinə formalaşdırıcı təsir göstərir: əqli, fiziki, əxlaqi, estetik və s.

Uşaqların fiziki vəziyyəti əsasən onların emosional rahatlığı ilə müəyyən edilir. Eyni zamanda ətraf məkanın kifayət qədər mənimsənilməsini təmin edən avadanlıqlar uşaqların sağlamlığı və vaxtında fiziki inkişafı üçün əsasdır. Digər bədən funksiyaları ilə müqayisədə formalaşması daha uzun sürən dayaq-hərəkət aparatının vaxtında yetişməsi, uşağın aktiv hərəkət etməsi üçün çox vacibdir.

Uşaqların həyatının bütün aspektləri ilə əlaqəli olan zehni inkişafına xüsusi diqqət yetirilməlidir. Geniş və dar mənada mühit körpənin idrak fəaliyyətinin formalaşmasına təsir göstərir.

Həyatın erkən dövründə uşaq dünyanı özünəməxsus şəkildə, emosional-sensor şəkildə öyrənir. Həm də yalnız səthi olanı, onun görmə və dərk üçün əlçatan olanı mənimsəyir. Bununla belə müəllim nəzərə almalıdır ki, ilk bilik reallığın sonrakı inkişafında öz əhəmiyyətini saxlayaraq, ətraf aləm haqqında bilikdə əsas rol oynayır. Buna görə də, uşağı əhatə edən obyekt mühiti uşağın idraki inkişafına uyğun sadələşdirilmiş şəkildə başa düşülməlidir. Həyatın bu dövründə uşaq təəssüratları toplayır və hiss təcrübəsini genişləndirir. Uşaq ətrafındakı dünyada

gəzməyi öyrənir, onda bilik sistemi formalaşmağa başlayır ki, bu da məcazi mənada beynin “rəflər”ində yerləşdirilir. Bu prosesin nizamlanması gələcəkdə böyük ölçüdə idrak fəaliyyətinin inkişafı üçün məzmunun, materialın və üsulların seçilməsinə gətirib çıxarır.

İnkişafetdirici mühit uşaqların təhsil və tərbiyəsinin bütün komponentlərinin həyata keçirilməsinə kömək etməlidir. Uşaqların hərtərəfli inkişafı, tərbiyəsi və təhsili yalnız müəyyən şərtlər daxilində həyata keçirilə bilər:

- Uşağın yanında sevgi dolu, anlayışlı, məsuliyətli və yüksək peşəkar müəllimlər olmalıdır;
- Uşaq üçün onların yaşına uyğun əşyalar və oyuncaqlarla təmin edilmiş inkişafetdirici mühit yaradılmalıdır;
- İnkişafetdirici mühiti emosional rahatlıq, əyləncə və təhsil üçün təlim materialları ilə doldurmaq vacibdir.

Uşaq üçün mühit onun həyatının inkişaf etdiyi məkandır. İnkişafetdirici təlim mühiti – uşağın fəaliyyətinin maddi obyektlər sistemi, uşaqların müxtəlif fəaliyyətini təmin edən sosial və obyektiv vasitələrin birliyi. Bu mühit uşağın şəxsiyyətinin qurulmasının təməli kimi qəbul edilməlidir.

İnkişafetdirici təlim mühiti böyüklər və uşaqlar arasında qarşılıqlı əlaqədə vasitəçi rolunu oynaya bilər və olmalıdır. Burada uşaq öz təcrübələrini başqaları ilə bölüşə, həyatını və fəaliyyətini qura bilər. Bu mühit uşağın sevinclə məşğul olduğu və mümkün qədər uzun müddət qalmaq istədiyi ikinci ev olmalıdır. Ətrafdakı məkanı elə qurmaq lazımdır ki, hər bir uşaq orada özünü rahat hiss etsin, öz fərdiliyini dərk etmək, qrupdakı digər “şəxsiyyətlər” arasında “şəxsiyyət” olmaq imkanı əldə etsin.

Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində təşkil edilən inkişafetdirici mühitə aşağıdakılar aiddir: – daxili inkişafetdirici mühit (müəssisənin və qrupun daxili mühiti) – fəaliyyət mərkəzləri belə mühitin yaradılması üçün əsas vasitədir. Belə mühit uşağın maraq (müxtəlif mərkəzlər və müxtəlif materiallar) və ehtiyaclarına (uşağın fəaliyyət mərkəzini seçmək imkanı) uyğun təlimi təcrübədə həyata keçirməyə imkan verir; – xarici inkişafetdirici mühit (uşaq bağçasının həyətyanı sahəsi) – müəssisənin həyətyanı sahəsi daxili məkanda mümkün olmayan imkanları təmin edir (4, s. 37).

Əşyavi-inkişafetdirici mühitin əsası məhz məktəbəqədər dövrdə qoyulur. Bu baxımdan qeyd olunmalı məsələlər daha çoxdur. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində əşyavi-inkişafetdirici mühiti formalaşdırarkən, otaqların rəngindən oyuncaq seçiminə qədər mühitin uşaqların inkişafına olan təsirinin bütün məqamlarını nəzərə almaq lazımdır. Qrup otağının tərtibatı zamanı rənglərin uşağın psixoloji və fiziki əhvalına olan təsirini unutmaq olmaz, bu səbəbdən də, rəng tərtibatı, rəng qavrayışı qanunları, otağın hansı dərslər üçün nəzərdə tutulduğu, uşaqların yaşı nəzərə alınaraq müəyyənləşdirilməlidir. Uşaqlar üçün interyerin qurulması zamanı rəng parlaqlığına deyil, bir aparıcı rəng qammasının üstünlük təşkil etməsi şərti ilə, rəng və fakturaların tonal müxtəlifliyindən istifadə olunmasına fikir vermək lazımdır. Unutmaq olmaz ki, kəskin rəng dəyişikliyi ya stimullaşdırıcı, ya da yorucu təsir göstərə bilər. MTM interyerində rəng signal rolunu oynamalı – uşaqlara rənginə görə hər hansı zona və ya otağı tapmaqda kömək etməlidir.

Əşyavi-məkan inkişafetdirici mühitin ən mühüm təsiri onun uşaqların həm fiziki, həm də psixoloji sağlamlığına olan bağlılığıdır. Buna görə də əşyavi-məkan mühiti elə qurulmalıdır ki, uşaqların sağlamlığının qorunmasına və möhkəmləndirilməsinə səbəb olsun.

Əşyavi-məkan inkişafetdirici mühitin yaradılmasının əsas şərtlərindən biri uşaqlarda məktəbəqədər təhsil müəssisəsində olduğu müddətdə həm fiziki, həm də psixoloji təhlükəsizlik hissəsinin yaradılmasıdır. Bununla da uşaqların həyat keyfiyyəti yüksəldilir, sosial və fərdi inkişaf vəhdət şəklini alır. Təhlükəsizlik kateqoriyası integrativ xarakter daşıyır. Onun tərkib hissəsini təşkil edən ən mühüm kateqoriya isə psixoloji təhlükəsizlikdir. Təhsil prosesinin psixoloji təhlükəsizliyi təhsil fəaliyyətinin uğurlu təşkili üçün ilk şərtidir.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqları inkişaf etdirən əşyavi mühit konsepsiyasının hazırlanmasında alim Y.İ. Tixeyevanın əvəzedilməz rolu olmuşdur. O, öz ideyalarını yerli uşaq bağçalarının birində reallaşdırmışdır. Tixeyevanın, demək olar ki, yüz il əvvəl dediyi bir çox ideyalar bu gün də öz aktuallığını itirməmiş, əksinə, uşaq bağçalarında məktəbəqədər yaşlı uşaqların inkişaf etdirilməsinin əsas şərtinin əşyavi-inkişafetdirici mühit olduğu anlayışı ilə çox uyğundur. Tixeyeva öz tədris proqramını işləyib hazırla-

yarkən, əsas yeri uşağı əhatə edən cismi şəraitə verirdi. İnsanın təhsili zahiri hissələrin köməyi ilə əşyaların dərk edilməsindən başlayır, bu səbəbdən də, əşyavi və cismani aləm balaca uşağın təlim və tərbiyəsinin başlıca şərtidir.

Ən yaxşı əhatə təbiətdir. Məhz təbiət uşağın əsas maraqlarını təmin edir, uşaqlarda sevinc hissini saxlayır və yeniləyir, tükənməyən informasiya mənbəyidir. Buna görə, ilk növbədə, uşaqlar olan otaqları canlı təbiət obyektləri ilə bitkilərlə, heyvanlarla zənginləşdirmək lazımdır.

Əşyavi aləmi yaradarkən, uşaqların yaş və individual xüsusiyyətləri nəzərə alınmalı, qrup otağı artıq əşyalarla doldurulmamalı, orada yalnız ən lazımlı, istifadəsi rahat əşyalar olmalı, məşğələ zamanı uşaqlar məcbur olunmamalı, onlarda qrup otağındakı materiallar, oyunlar və vəsaitlərin köməyi ilə sərbəst fəaliyyətə maraq yaradılmalıdır.

Y.İ. Tixeyeva hesab edirdi ki, uşağın inkişafında əsas müvafiq şərtlərin formalaşdırılmasıdır. Buna görə də o, biliklərin zorla verilməsinə qəti qarşı idi. Onun fikrinə görə, pedaqoq özünə sual verməlidir: bu uşaq bu və ya digər bilikləri qavramağa hazırdır? Yalnız uşaq hazır olduğu halda, ona anlama biləcəyi qədər informasiyanı sərbəst şəkildə qavramaq təklif olunur.

Mühitin rahat, uşaq təbiətinə uyğun olması, materialların əlçatan və mütəmadi olaraq yenilənən, sistemli olması, azad seçim imkanı Tixeyevanın təklif etdiyi uşaq bağçası şəraitinin aparıcı ideyalarıdır. Bu cür mühit uşaqları fəal olmağa vadar edir, oradakı materialların məzmununu isə onların hərtərəfli inkişafına və özünü inkişafına səbəb olur. Y.İ. Tixeyevanın fikrinə görə, bu zaman pedaqoqun hansı sistemlə işlədiyini mühüm rol oynamır, əsas əhəmiyyət kəsb edən pedaqoqun öz missiyasını nə cür dərk etməsi, qarşısına qoyulan tədris məsələlərini nə cür anlamasıdır. Hər bir tədris proqramı, hər bir tərbiyə metodu və ya sistemi nə qədər yaxşı da olsa, müəllim tərəfindən qəbul edilməzsə, reallıqda heç bir qüvvəyə və təsirə malik olmayan ölü hərflər olaraq qalacaq.

Bu istiqamətdə aparılan işlər müharibədən sonrakı illərdə davam etdirildi və orijinal məktəbəqədər təhsil sisteminin yaradılmasına istiqamətləndi. Bu dövrdə tədqiqatçıları uşağın özünün öyrənilməsindən daha çox, onun təlim və tərbiyəsinin forma, metod və vasitələri maraqlandırır. Bilik bu dövrün əsas dəyərində çevrilir və buna müvafiq olaraq, o zamanın innovativ

ideyaları, ilk növbədə, uşaqlara biliklərin ötürülməsi yolları, vasitələri və üsullarını əks etdirirdi. Bununla bağlı olaraq, məktəbəqədər yaşlı uşaqların tədris olunma şəraitinin öyrənilməsinə istiqamətlənmiş tədqiqatların sayı artır, əsas diqqət uşaq bağçası qrupunda tətbiq ediləcək səmərəli tədris vasitələrinin axtarışına ayrılırdı.

Rus alimlərindən A.K. Matveyevanın işlərində göstərilir ki, hətta, üçyaşlı uşaqlarda belə müşahidə və müşahidəçiliyi inkişaf etdirmək olar, bunun əsas şərti canlı obyektlərin müşahidəsini təşkil etməkdir. Heyvanlar məqsədyönlü qavrayışın inkişaf etdirilməsi üçün ideal obyekt-dir, onlar dinamikdir, onları müşahidə edərkən uşaq sevinc və təəccüb hissələri keçirir, bu hissələr olmadan isə idraki fəaliyyət səmərəli ola bilməz. Təəssüf ki, müasir uşaq bağçalarında canlı obyektin olması çox nadir haldır. Məhz bu səbəbdən müasir uşaqlar onlardan bir neçə onillik öncə doğulan yaşlıları ilə müqayisədə daha aşağı qavrayış səviyyəsi nümayiş etdirirlər.

1990-cı illərdə məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin təşkilat işlərinə, o cümlədən əşyavi mühitin təşkilinə təsir edən mühüm dəyişikliklər baş verdi. Şəxsiyyətin, onun insani keyfiyyətlərinin dəyəri artır, təhsilin məqsədləri dəyişir. Əməkdaşlıq pedaqogikası inkişaf edir, uşaqlara qarşı fərdi-istiqamətlənmiş yanaşma elan olunur, yenə də (1930-cu illərdə olduğu kimi), uşağın subyekt, "Mən", fərd olaraq öyrənilməsinə maraq yaranır. Dəyişikliklər zamanının gəldiyi anlaşılır, o cümlədən zamanın tələbinə uyğun olaraq məktəbəqədər təhsil müəssisələrində uşaqlar üçün əşyavi mühitin təşkilində yeni yanaşmaların hazırlanması zərurəti yaranır.

Praktiki işçilərə uşaq bağçasının əşyavi-məkan mühitini təşkil etməkdə kömək edəcək materiallar hazırlanmışdır. Bu materiallarda məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin bütün yaş qrupları üçün əşyavi-inkişafetdirici mühitin modellərinin qurulmasının nəzəri əsasları göstərilmiş, əşyavi-inkişafetdirici mühitin qurulma prinsipləri verilmiş, bu cür mühitin konseptual modeli təsvir olunmuş, inkişafetdirici mühitin məzmununun xarakteristikası verilmiş, həmçinin məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin müxtəlif otaqları üçün avadanlıq, tədrisi-metodiki və oyun materiallarının təxmini siyahısı hazırlanmışdır.

Həmin işlərin əsasını təşkil edən əsas qaydalar bunlardır:

1. Uşaq bağçasında əşyavi mühit erkən və məktəbəqədər yaşlı uşaqların əsas tələbatlarını təmin etməlidir. Bu, ünsiyyətə, dərketməyə, hərəkətə, qəbul olunmağa, özünü təsdiqə olan tələbatdır.

2. Əşyavi mühit – tədris məsələlərinin həllinin şərt və vasitələrindən biri olub, uşaq bağçasında həyata keçirilən tədris proqramı ilə sıx bağlıdır. Buna görə də, hər bir təhsil müəssisəsi üçün unikalıdır.

3. Uşaqların özü maksimal dərəcədə qrupun, uşaq bağçasının, sahənin yaradılması və dəyişdirilməsi işlərinə cəlb olunmalıdır, belə ki, məhz belə yanaşma həqiqətən də rahat inkişaf mühiti yarada bilər (uşağın özündən yaxşı onun tələbat və maraqlarının kim bilə bilər?).

4. Qrupun əşyavi mühiti doldurulmuş və yorucu deyil, məzmunlu və zəngin olmalıdır. Çünki bu, uşaq inkişafı üçün həyati vacib olan bir məkandır.

5. Əşyavi mühit uşaqla birlikdə dəyişmə-sə, inkişafetdirici olmayacaq.

Beləliklə, inkişafetdirici təlim mühiti uşağın şəxsiyyətinin formalaşmasının əsas vasitəsidir, onun bilik və sosial təcrübəsinin mənbəyidir. Uşaq bağçasında uşaqları əhatə edən əşyavi mühit onların həyatının təhlükəsizliyini təmin etməli və sağlamlığını möhkəmləndirməlidir.

Problemin aktuallığı. Uşaqların hərtərəfli inkişafına əşyavi-inkişafetdirici mühitin təsiri məsələləri mühüm olması ilə seçilir. Çünki həmin məsələlər uşaqların formalaşması və inkişafı baxımından vacibdir.

Problemin yeniliyi. Hər yaş dövründə uşaqlar zehni fəaliyyətin inkişafına və təbiətə sabit müsbət münasibətin formalaşmasına kömək edən təbiət haqqında elementar biliklər sistemi əldə edirlər.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Əldə olunmuş nəticələr müxtəlif məşğələlərdə tərbiyəçi-müəllimlərin istifadəsi üçün tövsiyə edilir. Eyni zamanda tədqiqatdan əldə edilmiş nəticələrdən dərslərlərin, dərslər vəsaitlərinin, elmi-metodik ədəbiyyatın və elmi-tədqiqat işlərinin hazırlanmasında istifadə oluna bilər.

Ədəbiyyat:

1. Əliyeva, Ş.Q. Həmidova X.A. Mustafayeva S. İnkişafetdirici, dəstəkləyici və təhlükəsiz mühitin yaradılması / Ş.Q. Əliyeva, X.A.Həmidova, S.Mustafayeva. - Bakı, 2020. – 84 s.
2. Cəfərova, L.K. Məktəbəqədər tərbiyə sisteminin müasir problemləri // Bakı: Təhsil, mədəniyyət, incəsənət, - 2002. № 4, - s.71–72
3. Cəfərova L.K. Məktəbəqədər təhsil: tərbiyəçi-müəllimlər və metodistlər üçün stolüstü kitab / L.K.Cəfərova. - Bakı: Letterpress nəşriyyat evi, - 2019. -316 s.
4. Məktəbəqədər təhsil proqramı (Kurikulum) / - 2022. – 54 s.
5. Mursaqulova, R.N. Əliyeva Ş.Q. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların təbiətlə tanış edilməsi metodikası / R.N.Mursaqulova, Ş.Q.Əliyeva. - Bakı, ADPU-nun nəşriyyatı, - 2008. – 416 s.

E-mail: camila.piriyeva@gmail.com.

Redaksiyaya daxil olub:28.11.2024